

Kodeks dobrych obyczajów w publikacjach naukowych

The rules of good practice in scientific publications

■ Uzasadnienie

Kodeks dobrych obyczajów został zredagowany w 1962 roku przez Komitet Porozumiewawczy FID/IFLA/ISO, powołany w celu zbadania sposobów rozwinięcia skutecznej międzynarodowej działalności, której zadaniem jest poprawienie istniejącej sytuacji w zakresie informacji naukowej. Komitet ten doszedł do wniosku, że brak dobrowolnie przyjętej dyscypliny przy redagowaniu i ogłaszaniu wiadomości naukowych jest jedną z głównych przyczyn zbędnego powiększania objętości publikowanych dokumentów i wysokości kosztów związanych z ich drukowaniem, streszczaniem, rejestracją i odszukiwaniem. W związku z tym, na wniosek Sekretarza Biura Streszczeń Analitycznych ICSU, Komitet opracował *Kodeks*, zawierający zwięzłe wskazówki, których przestrzeganie obowiązuje moralnie każdego autora ogłaszanej pracy naukowej oraz wszystkich redaktorów czasopism naukowych.

Ogłoszenie *Kodeksu* w wersji angielskiej, francuskiej, hiszpańskiej i rosyjskiej umożliwiło jego szybkie rozpowszechnienie przez UNESCO i Biuro Streszczeń Analitycznych ICSU. Przetłumaczono go również na języki: esperanto, niemiecki, polski i portugalski. W następstwie rozpowszechnienia *Kodeksu* liczne osoby zainteresowane nadsyłały różnego rodzaju uwagi i sugestie dotyczące jego treści, a Międzynarodowa Unia Fizyki Czystej i Stosowanej (IUPAP) przeprowadziła głęboką analizę zarówno tekstu *Kodeksu*, jak i *Wskazówek do opracowania streszczeń autorskich*, załączonych jako dodatek.

Porównanie uzyskanego tym sposobem nowego tekstu z pierwotnym dało w wyniku treść niniejszego *Kodeksu*, przy czym uwzględniono wszystkie propozycje ulepszeń nadesłane do UNESCO. Zachowano zasadniczo wszystkie główne elementy pierwszej wersji, wprowadzając jedynie małe zmiany i nieliczne uzupełnienia. Wydaje się więc celowe i użyteczne uzupełnienie zasadniczego tekstu niektórymi uwagami i sugestiami.

UNESCO ogłasza i rozpowszechnia *Kodeks dobrych obyczajów* w przekonaniu, że stosowanie go w praktyce przyspieszy usprawnienie dokumentacji naukowej, podniesie wartość informacji i zmniejszy ogromne koszty

ponoszone przez ośrodki dokumentacji naukowej i technicznej wszystkich krajów.

■ Wstęp

Zasadniczym celem artykułu naukowego jest przekazanie poglądów autora i informacji naukowej w sposób jasny, zwarty i rzetelny. Cel ten powinni mieć przede wszystkim na uwadze zarówno autorzy, jak i naczelni redaktorzy czasopism. Z tą myślą zamieszczono w niniejszym *Kodeksie* większość szczegółowych zaleceń.

Wprowadzenie w życie *Kodeksu dobrych obyczajów* jest niezbędne przede wszystkim z powodu stałego zwiększania się liczby publikacji naukowych. Przyczyni się on do usprawnienia pracy przeglądów naukowych i ułatwienia wymiany informacji między ludźmi nauki na całym świecie.

■ Zalecenia ogólne

1. Każdy maszynopis przeznaczony do druku w piśmie naukowym lub technicznym powinien być zaopatrzony w streszczenie. Streszczenie to powinno być zredagowane zgodnie z zaleceniami ujętymi we „Wskazówkach” dla redaktorów streszczeń autorskich przeznaczonych do druku.
2. Tytuł pracy powinien być zwięzły, ale możliwie najpełniej informujący o treści. Tytuły powinny być zrozumiałe i w miarę dokładnie zapowiadać treść artykułów, co decyduje o ich przydatności do sporządzania spisów tytułów, a także do indeksowania i kodowania, a następnie odszukiwania informacji naukowej. Z tych samych względów należy unikać stosowania skrótów i specjalistycznego żargonu.
3. Maszynopis przeznaczony do druku należy zazwyczaj do jednej z trzech kategorii:
 - a. Praca naukowa oryginalna, dotycząca opisu badań naukowych, ich techniki lub nowego przyrządu. Tekst zalicza się do kategorii „prac naukowych oryginalnych”, gdy wyraźnie przyczynia się do zwiększenia zakresu poznania lub zrozumienia zagadnienia i gdy jest zredagowany w taki sposób, aby

odpowiedni badacz naukowy, pracujący w tej samej gałęzi wiedzy był w stanie, posługując się wskazaniem tekstu: (1) Powtórzyć doświadczenia i uzyskać opisane w tekście wyniki z ewentualnymi błędami lub poniżej granicy wymienionej przez autora oraz (2) powtórzyć obserwacje, obliczenia i rozwiązania teoretyczne autora i ocenić jego wnioski.

- b. Publikacja tymczasowa lub odniesienie wstępne. Tekst zalicza się do tej kategorii w tych przypadkach, gdy autor podaje jedną lub więcej nowych informacji naukowych, nie opracowując ich w tym stopniu, aby czytelnik mógł je sprawdzić w sposób podany w punkcie 3a. Innym rodzajem krótkiego doniesienia, redagowanego zazwyczaj w formie listu, są krótkie objaśnienia dotyczące prac już ogłoszonych.
 - c. Prace pogładowe. Praca pogładowa zajmuje się wybranym zagadnieniem, zbierając, analizując i omawiając informacje już dotychczas ogłoszone. Zakres takiej pracy zależy od czasopisma, dla którego jest przeznaczona. Autor artykułu zaliczanego do tej kategorii nie powinien pominąć ani jednej pracy, która była ogłoszona, przyczyniła się do pogłębienia znajomości omawianego zagadnienia lub mogłaby się do niego przyczynić, gdyby była brana pod uwagę.
4. Autor nie powinien przysyłać maszynopisu z myślą o jego ogłoszeniu, jeśli jego praca była już lub będzie opublikowana w innym czasopiśmie. Maszynopisy nie powinny być dostarczane do oceny kilku redakcjom jednocześnie.
 5. Istota omawianego w artykule zagadnienia powinna zostać podana w przedmowie. Zamieszczony w niej wstęp historyczny lub krytyczna ocena obecnego stanu wiedzy w danej dziedzinie powinny się do niej ściśle ograniczyć. Wywody o charakterze bardziej ogólnym powinno się jako takie ogłosić w oddzielnej pracy.
 6. Powinnością autora artykułu jest dokładne wyróżnienie tego, co jest w niej jego własnym wkładem, a co zostało wykorzystane z prac innych autorów, jak też wskazanie źródeł ewentualnych pomyłek i możliwych błędów w osiągniętych wynikach, wreszcie doniosłości wniosków. Niewskazany jest zbyt optywizm dotyczący dokładności przeprowadzonych badań, uniwersalność wyciągniętych wniosków i możliwość zastosowania osiągniętych wyników. Krytyczna analiza innych, zbliżonych tematycznie prac, powinna być wolna od argumentów skierowanych *ad hominem* i ograniczyć się do ich aspektu naukowego.
 7. Większość czasopism ogłasza opracowane przez redakcję wskazówki do użytku autorów, które szczegółowo omawiają warunki, jakim powinien odpowiadać nadesłany do nich maszynopis. Wskazówek tych powinno się przestrzegać nadal, gdyż oprócz uwag ogólnych zawierają informacje dotyczące sposobu podawania piśmiennictwa, symboli, skrótów itp. Wcześniejsze zapoznanie się ze sposobem przedstawienia i stylem analogicznych prac, obowiązującymi w czasopiśmie, do którego artykuł jest przeznaczony, może dostarczyć cennych wskazówek co do wymaganych przez daną redakcję: formy i treści danych prac. Załączone piśmiennictwo powinno być wyczerpujące i zgodne z wymaganiami redakcji, np. co do: inicjałów autorów, paginacji, podania wydawcy i miejsca wydania w przypadku książek itp. W przypadku wieloosobowego autorstwa cytowanej pracy w piśmiennictwie winny być podane nazwiska wszystkich autorów, a nie wyłącznie pierwszego z nich, z zastąpieniem następnych „i wsp.”. Wyjątkiem będzie tu zbyt duża liczba autorów.
 8. Treść artykułu powinna być przedstawiona możliwie jak najzwięźle, językiem zrozumiałym, z pominięciem terminów nie będących w użyciu potocznym. Mianownictwem specjalistycznym należy posługiwać się tylko w tych przypadkach, gdy zostało ono przyjęte przez innych specjalistów z danej dziedziny. Nowe miana, których użycie było niezbędne, powinno się dokładnie określić. Terminy fachowe, nasuwające wątpliwości pod względem etymologicznym, dwuznaczne, należące do żargonu technicznego lub języka potocznego nie powinny być używane w opracowaniu artykułów naukowych.
 9. Każdy autor powinien dbać o to, aby jego artykuł został w pełni zrozumiany i w tym celu powinien go uzupełnić uwagami i niezbędnymi objaśnieniami dotyczącymi znaczenia użytych symboli. Autor nie powinien nadużywać rzadko stosowanych skrótów, szczególnie dotyczących mało używanych terminów, gdyż to bardzo utrudnia czytanie tekstu. Przed oddaniem czystopisu swego artykułu powinien go starannie przejrzeć, poprawiając błędy maszynowe, uzupełniając pominięte znaki pisarskie i eliminując błędy syntaktyczne. Każda niedbałość w opracowaniu maszynopisu pociąga stratę czasu dla naczelnego redaktora, recenzentów i czytelnika, jeśli artykuł został ogłoszony, budząc jednocześnie wątpliwości co do wartości naukowej pracy. Autor piszący artykuł w obcym języku, którego nie opanował w sposób biegły, powinien podać maszynopis ocenie osoby kompetentnej pod tym względem. Jest właściwe oczekiwanie, iż redaktor naczelny lub komitet redakcyjny przerobią pracę pod względem stylistycznym.
 10. Jeżeli względy ochrony własności przemysłowej lub bezpieczeństwa zmuszają autora do ograniczenia informacji naukowych, które pragnie ogłosić, powinien przedstawić tekst jako należący do kategorii 3b, a nie

do kategorii 3a. Powinien przy tym wyraźnie zaznaczyć zakres obowiązujących go ograniczeń.

11. Artykuł powinien uwzględniać w załączonym piśmiennictwie prace dotychczas ogłoszone na ten sam temat i omawiać je, jeśli to jest potrzebne, celem wykazania, w jakim stopniu praca rozwija poznanie w danej gałęzi wiedzy. Przyjęto, że wymienia się tylko prace ogłoszone w całości lub przyjęte do druku. Piśmiennictwo powinno być uzupełnione na bieżąco, aż do dnia wysłania maszynopisu. To zastrzeżenie jest istotne szczególnie wtedy, gdy dotyczy artykułów przedstawionych po upływie pewnego czasu od chwili zakończenia opisywanych badań. Prace omawiane w tekście artykułu mogą być oznaczone albo nazwiskami wszystkich autorów, albo nazwiskiem pierwszego z nich i dodaniem „i wsp.” lub nazwą zespołu autorskiego. Nie ma potrzeby wskazywania kraju, z którego pochodzi omawiana praca.
12. W żadnym przypadku nie należy wykorzystywać informacji prywatnych lub publikacji o charakterze poufnym, lub o ograniczonym rozpowszechnianiu jako argumentów lub dowodów.

■ Wskazówki dla naczelných redaktorów czasopism naukowych

1. Naczelni redaktorzy powinni dbać o to, aby wskazówki dla autorów prac naukowych, zebrane w niniejszym *Kodeksie* były respektowane w redakcjach przez nich kierowanych.
2. Naczelny redaktor, przyjmując pracę naukową do ogłoszenia w druku, powinien upewnić się co do jakości pracy i możliwości jej opublikowania oraz sprawdzić, czy dołączone streszczenie autorskie jest wyczerpujące oraz czy tytuł artykułu odpowiada warunkom przedstawionym w p. 2 niniejszego *Kodeksu*.
3. Redaktor czasopisma zamieszczającego prace do różnych kategorii powinien uzyskać od autora oświadczenie, czy tekst jego należy do kategorii prac naukowych oryginalnych, doniesień wstępnych czy też prac poglądowych. W szczególnych przypadkach redaktor naczelny powinien wspomnieć na początku streszczenia, do której z wymienionych kategorii publikacji należy praca, gdyż ma to znaczenie zarówno dla czytelnika, jak i redaktorów przeglądów analitycznych.
4. W celu zapewnienia wszędzie i zawsze wolności bezpłatnego przedrukowywania streszczeń autorskich, należy wyraźnie podać na łamach czasopisma oświadczenie, że przedrukowywanie tych streszczeń jest dozwolone.
5. Trwają prace nad ujednoczeniem znaków umownych, skrótów i powołań bibliograficznych. W związku z tym redaktorzy naczelni są proszeni o wniesienie swego udziału w stosowaniu tych norm w czasopismach, którymi kierują, do chwili ich ostatecznego ustalenia.

■ Wskazówki do redagowania streszczeń autorskich

Wstęp

W związku ze stałym zwiększaniem się liczby ogłaszanych prac naukowych staje się niezbędne możliwie przystępne, zrozumiałe przedstawianie ich treści, bez względu na rozmiary pracy. Dlatego też każda praca powinna być opatrzona zrozumiałym tytułem i streszczeniem opracowanym przez autora. W niniejszych wskazówkach podano najważniejsze zasady, jakimi powinni się kierować autor ustalający tytuł swojej pracy i redagujący jej streszczenie.

Uwagi ogólne

1. Tytuł artykułu powinien możliwie najpełniej informować o jego treści, tak aby był zrozumiały po umieszczeniu go w spisie treści i przydatny w opracowaniach bibliograficznych.
2. Każdy artykuł powinien być poprzedzony streszczeniem. W większości czasopism reguła ta dotyczy także listów do redakcji. Autorzy redagujący streszczenie nie powinni zapominać o tym, że być może będzie ono jedynym czytany odcinkiem pracy. Streszczenie ma potrójny cel: 1) pomóc tym, których interesuje przedmiot artykułu, w zdecydowaniu czy będą go czytali w całości, 2) udostępnić czytelnikowi, dla którego omawiane zagadnienie leży na marginesie jego zainteresowań, możliwie najdokładniejszą informację, z pominięciem lektury całego artykułu, 3) przyspieszyć pracę przeglądów analizujących, umożliwiając natychmiastową reprodukcję streszczenia autorskiego, co zwiększy sprawność ogólnej służby informacyjnej w dziedzinie naukowej.

Treść streszczenia

1. Streszczenie powinno podawać w sposób zwięzły i jasny zawartość i konkluzje danego artykułu, ujmując jednocześnie nową informację, jaką przynosi. Streszczenie nie może zawierać informacji lub stwierdzeń nie występujących w tekście i nie może być powiększane zamieszczaniem w nim szczegółów o drugorzędnym znaczeniu.
2. Streszczenie powinno tworzyć zwartą całość, ale może odwoływać się do tytułu artykułu.
3. Jest celowe podanie w nim oceny sposobu, w jakim podano różne aspekty omawianego przedmiotu, używając takich określeń, jak: zwięzły, pogłębiony, teoretyczny, doświadczalny i inne. Streszczenie powinno wskazywać kategorię, do której zalicza się artykuł (por. p. 3 zaleceń ogólnych *Kodeksu*), w tych przypadkach, gdy odbiega on od zazwyczaj ogłaszanych w czasopiśmie.
4. Do nowych informacji podanych w streszczeniu zalicza się zaobserwowane fakty, konkluzje wyprowadzo-

ne z doświadczenia lub na drodze rozumowej i główne cechy nowego sposobu postępowania, nowego przyrządu itp. Byłoby wskazane, w miarę możliwości, aby w streszczeniu podawać dokładne wyniki liczbowe.

5. W streszczeniu powinny być wymienione nowe substancje (związki chemiczne itp.), dane liczbowe i fizyczne liczby stałe. Należy o nich wspomnieć nawet wtedy, gdy mają nawet pośredni związek z głównym tematem artykułu. W przeciwnym razie, nawet ważne doniesienia mogą przejść niezauważone.
6. Jeśli streszczenie zawiera wyniki doświadczeń, do obowiązków autora należy również dokładne określenie stosowanych metod. Wymieniając nowe metody, autor powinien wskazać podstawowe zasady, na jakich się one opierają, dziedzinę ich zastosowania i stopień dokładności.
Należy stanowczo unikać wszelkiego przekręcania faktów i podawania wątpliwych informacji. Sformułowane przez autora konkluzje powinny mieć wyraźnie określony zakres ich ważności. Ewentualne porównania z poprzednio uzyskanymi wynikami, jeśli są konieczne, powinny być przeprowadzone możliwie jak najdokładniej.

Forma streszczenia

1. Streszczenie powinno się składać ze spójnego ciągu fraz, przy użyciu słownictwa będącego w potocznym użytku, a nie terminów znanych autorowi.
 2. Zakłada się, że czytelnik ogólnie orientuje się w omawianym zagadnieniu, wobec tego streszczenie powinno być zrozumiałe bez konieczności odwoływania się do tekstu pracy. Streszczenie nie powinno zawierać skrótów, znaków konwencjonalnych i terminów nie będących w powszechnym obiegu, przynajmniej w tym stopniu, w jakim to jest możliwe; ewentualne
- użycie ich pociąga za sobą konieczność sprecyzowania sensu wprowadzonego skrótu lub znaku. Nie powinno się także wprowadzać liczbowych odsyłaczy do poszczególnych elementów artykułu, jego części, wykresów, tabel.
 3. Przyjmuje się ogólnie, że streszczenie nie powinno zawierać żadnej odrębnej informacji ani przypisu. Jeśli informacje tego typu są niezbędne, powinny być zredagowane zgodnie z formą przyjętą w czasopiśmie, do którego artykułu jest przeznaczony. (Międzynarodowa konferencja dotycząca analizy dokumentacji naukowej zwołana przez UNESCO w 1949 r. zaleciła reguły zaproponowane przez Międzynarodową Organizację Standaryzacji (ISO); tytuły czasopism winny być skracane na wzór *World List of Scientific Periodicals*).
 4. Streszczenie, spełniając wszystkie warunki wymienione powyżej, powinno być jednocześnie zredagowane jak najzwięźle. Jego objętość nie powinna przekraczać 200–250 słów, a zaleca się jeszcze mniejszą. W myśl zaleceń międzynarodowej konferencji dotyczącej analizy dokumentacji naukowej streszczenie wydrukowane według wspomnianych norm może być wycięte z czasopisma i naklejone na kartkę o wymiarach 7,5 x 12,5 cm. Niektóre czasopisma stosują się do tego zalecenia, drukując zestaw wszystkich streszczeń z danego numeru na wewnętrznej stronie okładki lub na odwrocie strony zadrukowanej. Pozwala to na wycięcie jednego lub wszystkich streszczeń bez niszczenia tekstu. W tym też celu druk streszczenia powinien mieścić się w szpalcie o szerokości nie przekraczającej 10 cm.
 5. Wspomniana międzynarodowa konwencja zaleciła redagowanie streszczeń przynajmniej w jednym z języków światowych, bez względu na język, w jakim ogłoszono artykuł, gdyż w ten sposób zwiększa się jego przydatność międzynarodowa.